

4.3. Δοξασίες - Προλήψεις - Δεισιδαιμονίες

Οι Ρουμλουκιώτες πίστευαν στην ύπαρξη υπερφυσικών όντων, που συνήθως προσπαθούσαν να βλάψουν τους ανθρώπους. Τέτοια όντα ήταν οι Νεράιδες, οι Ζντρίγγλες, τα Ισκιώματα, Τα Φαντάγματα, τα Στοιχειά, οι Βρουκόλακες και η Λάμια.

Η επιβίωση παραδόσεων για την ύπαρξη νεράιδων στο Ρουμλούκι όπως και σε άλλες ελληνικές περιοχές σχετίζεται με τις αρχαιοελληνικές δοξασίες για νύμφες και νηρηίδες¹. Οι Ρουμλουκιώτες πίστευαν ότι οι νεράιδες ήταν ανθρωπόμορφα δαιμονικά όντα, γένους θηλυκού, που έμεναν πάντα νέα και πολύ όμορφα. Φορούσαν αέρινα φορέματα, ήταν χαρούμενες και γελαστές και αγαπούσαν ιδιαίτερα το χορό και το τραγούδι. Εμφανίζονταν πάντα τη νύχτα, μετά τα μεσάνυχτα, σε ξέφωτα δασών κοντά σε ποτάμια, λίμνες και πηγές. Λόγω της προτίμησης τους στο υγρό στοιχείο άλλωστε ονομάστηκαν νεράιδες (νερό < νεράιδες). Οι νεράιδες εξαφανίζονταν με το πρώτο φως της ημέρας και το λάλημα του πετεινού. Δεν ήταν ορατές από όλους τους ανθρώπους. Όταν τύχαινε να τις δει κάποιος άνθρωπος και αυτές τον αντιλαμβάνονταν, τότε τον υποχρέωναν να χορεύει διαρκώς στο μέσο του κυκλικού τους χορού μέχρι τα ξημερώματα. Γενικά δεν έβλαπταν τους ανθρώπους, μόνο τους ταλαιπωρούσαν και τους πείραζαν. Αν όμως κάποιος τις έβλεπε και μιλούσε, αυτές του έπαιρναν για πάντα τη φωνή².

Οι νεράιδες έρχονταν σε συνεύρεση με ανθρώπους μόνο εάν αυτές το επιθυμούσαν και βέβαια με πολύ όμορφα παλικάρια. Αν κάποιος κατάφερνε να κλέψει το μαντήλι μιας νεράιδας την ώρα του χορού της, μπορούσε να την κάνει να τον παντρευτεί. Από τέτοιους γάμους γεννιόνταν πολύ όμορφα παιδιά, τα νεραϊδοπαίδια. Στο Ρουμλούκι διασώζεται μία πολύ ωραία ιστορία για ένα παλικάρι, που κατάφερε να παντρευτεί μια νεράιδα. Την ιστορία αυτήν την έχει καταγράψει ο Μοσχόπουλος Ιωάννης. Παρακάτω θα παραθέσω την ιστορία αυτή: *«Μία φορά και έναν καιρό, στα πολύ παλιά χρόνια, έξω από το χωριό Σχοινάς υπήρχε ένα πανέμορφο δάσος με φτελιές. Οι κάτοικοι του χωριού έλεγαν πως τη νύχτα στο δάσος αυτό, μετά τα μεσάνυχτα, έβγαιναν και χόρευαν νεράιδες και για αυτό απέφευγαν να το επισκέπτονται τα βράδια. Φοβούνταν λοιπόν, ότι, αν τύχαινε και τους έβρισκε καμιά νεράιδα, θα τους έπαιρνε τη φωνή. Κάποτε, όμως, ένα νεαρό τσοπανόπουλο, που έβροσκε όλη τη μέρα το*

¹. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 158.

². Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 158.

κοπάδι του μέσα στο δάσος, αποφάσισε να περάσει τη νύχτα μέσα σε αυτό λόγω ότι είχε κουραστεί πολύ και δεν είχε δυνάμεις να γυρίσει τα πρόβατα στο χωριό. Έτσι, σιγούρευε τα πρόβατα του και έπεσε να αποκοιμηθεί. Τα μεσάνυχτα, όμως, τον ζύπνησαν μελωδικά ακούσματα και γλυκά τραγούδια. Σε ένα ξέφωτο παραπέρα οι νεράιδες είχαν στήσει χορό. Ο τσοπάνος πλησίασε για να τις δει καλύτερα. Όλες τους ήταν πανέμορφες. Στο φως του φεγγαριού τις έβλεπε να στριφογυρίζουν κρατώντας πολύχρωμα μαντήλια, ενώ τα αραχνοϋφαντα ρούχα τους ανέμιζαν. Το τσοπανόπουλο, όμως, ξεχώρισε μία από όλες, η οποία είχε μακριά ξανθά μαλλιά, φορούσε ένα γαλάζιο φουστάνι και χόρευε πιο γοητευτικά από τις άλλες. Το τσοπανόπουλο απόμεινε να τις κοιτάει να χορεύουν μέχρι που ξημέρωσε. Από εκείνο το βράδυ, τον βασάνιζε η σκέψη της όμορφης νεράιδας και δεν μπορούσε να τη βγάλει από το μυαλό του. Αποφάσισε, λοιπόν να συμβουλευτεί ένα γεροβοσκό για να του βρει μία λύση στο πρόβλημα του. Ο γεροβοσκός του είπε ότι είχε μαγευτεί από τη νεράιδα και πως η μόνη ελπίδα για να γλιτώσει, ήταν να την παντρευτεί. Για να γίνει όμως αυτό, έπρεπε η νεράιδα να χάσει τα μάγια της, αλλά τα μάγια της θα τα έχανε, μόνο, αν έχανε απ' τα χέρια της το μαντήλι, που κρατούσε στο χορό. Το τσοπανόπουλο αποφάσισε να πάει το ίδιο βράδυ στο δάσος για να αρπάξει το μαντήλι της νεράιδας. Την ώρα που εμφανίστηκαν οι νεράιδες στο δάσος και άρχισαν να χορεύουν κρατώντας τα μαντήλια τους, το τσοπανόπουλο, παρά τον φόβο και την θολούρα που του προκαλούσαν οι νεράιδες, βρήκε το κουράγιο και άρπαξε σε μία στροφή του χορού το μαντήλι της νεράιδας που αγαπούσε. Τότε, η πανέμορφη νεράιδα ζέκοψε από τις υπόλοιπες και βάδισε προς το μέρος του τσοπάνου. Έκλαιγε και τον παρακαλούσε να της δώσει πίσω το μαντήλι της, μα αυτός το έκρυψε στον κόρφο του, αγκάλιασε την αγαπημένη του και με λόγια τρυφερά της μίλησε για τον απέραντο έρωτα, που ένιωθε για κείνη. Η νεράιδα, που πλέον είχε χάσει τις μαγικές της ιδιότητες, ηρέμησε στην αγκαλιά του και δέχθηκε να γίνει γυναίκα του. Ο τσοπάνος πήρε την πανέμορφη γυναίκα στο σπίτι του, παντρεύτηκαν και σε λίγο καιρό απέκτησαν ένα αγοράκι. Αφού, γεννήθηκε το παιδί ο τσοπάνος υπέθεσε ότι η γυναίκα του δεν είχε κανένα λόγο να φύγει και έχωσε το μαντήλι σε ένα σεντούκι. Μια μέρα, την ώρα που έλειπε από το σπίτι, η γυναίκα του αποφάσισε να συγυρίσει το σεντούκι, τότε ξαναβρήκε το μαντήλι της. Μόλις, τα χέρια της ακούμπησαν το κρυμμένο μαντήλι, ξανάγινε νεράιδα και πήγε να ανταμώσει τις άλλες νεράιδες στο "φτελιάδικο" δάσος. Το βράδυ που γύρισε ο τσοπάνος στο σπίτι βρήκε το μωρό να κλαίει και τη γυναίκα του να λείπει, τότε κατάλαβε τι είχε συμβεί. Απαρηγόρητος για το λάθος του να μην καταστρέψει το μαντήλι, θρηνούσε για τη γυναίκα του και το παιδί του, που έμεινε χωρίς μάνα. Έπειτα,

όπως – όπως ξεγέλασε την πείνα του μωρού με λίγη ζάχαρη και νερό και το έβαλε να κοιμηθεί . Την άλλη μέρα, όμως, το μωρό δεν έκλαιγε και έμοιαζε χορτάτο. Τα ίδια γίνονταν και την παράλλη και την επόμενη. Το μωρό ευτυχισμένο και στρουμπουλό, δεν έδειχνε να πεινάει καθόλου. Ο τσοπάνος δε μπορούσε να εξηγήσει πως συνέβαινε αυτό. Η πραγματικότητα ήταν ότι η όμορφη νεράιδα αγαπούσε το μωρό της και μετά τα μεσάνυχτα έμπαινε κρυφά στο σπίτι και ενώ ο άντρας της κοιμόταν, αυτή θήλαζε το παιδί της. Κάποιο βράδυ όμως, η νεράιδα άργησε να έρθει και το μωρό της, που περίμενε να φάει, άρχισε να σιγοκλαίει. Ο βοσκός ζύπνησε από τα κλάματα του παιδιού, αλλά δε σηκώθηκε από το κρεβάτι γιατί εκείνη τη στιγμή ξεχώρισε μέσα στο σκοτάδι τη νεράιδα γυναίκα του, που μπήκε στο σπίτι και άρχισε να θηλάζει το μωρό γρήγορα. Μόνο τότε κατάλαβε ο βοσκός το τι γινόταν τόσο καιρό και αποφάσισε να δώσει μία οριστική λύση στα προβλήματα τους. Έτσι, το επόμενο βράδυ έβαλε ακριβώς δίπλα του την κούνια του παιδιού και ξάπλωσε κάνοντας τον κοιμισμένο. Τα μεσάνυχτα ήρθε πάλι η νεράιδα γυναίκα του, κάθισε κοντά του και θηλάζει το μωρό, κοιτάζοντας ανήσυχη τον άντρα της, μήπως και ζυπνήσει. Όταν το μωρό χόρτασε και άφησε το στήθος της, η νεράιδα έβγαλε το μαντήλι της για να σκουπίσει το στόμα του παιδιού. Τότε, ο άνδρας της, που παρακολουθούσε τη σκηνή με μισόκλειστα μάτια, πετάχτηκε, άρπαξε από τα χέρια της το μαγικό μαντήλι και το πέταξε στις φλόγες του τζακιού. Όσο καιγόταν το μαντήλι, η νεράιδα κοίταζε αμίλητη τις φλόγες. Μετά, αφού ήδη επανήλθε στην ανθρώπινη υπόστασή της, έβαλε ήσυχα το παιδί στην κούνια και ξάπλωσε και αυτή να κοιμηθεί στο κρεβάτι, δίπλα στον άντρα της. Έτσι πέρασαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.»³

Οι ζντρίγγλες ήταν και αυτές νεράιδες, σύμφωνα με τη ρουμλουκιώτικη παράδοση, μόνο που ήταν ιδιαίτερα άσχημες και με πολύ κακό χαρακτήρα. Φορούσαν άσπρα νυφικά και στο στήθος τους πολλά κοσμήματα, που όταν χόρευαν δημιουργούσαν εκκωφαντικούς ήχους. Από τους ήχους ζντράγκ – ζντρούγκ των ασημένιων κοσμημάτων τους πήραν το όνομα ζντρίγγλες. Οι ζντρίγγλες εμφανίζονταν συνήθως το δωδεκάημερο των Χριστουγέννων και ταλαιπωρούσαν ανθρώπους αλλά και ζώα. Θεωρούνταν ιδιαίτερα επικίνδυνες γιατί οδηγούσαν τους ανθρώπους σε έρημα μέρη, τους ξυλοφόρτωναν και πολλές φορές τους μάγευαν και τους έπνιγαν σε λίμνες. Αν κάποιος μιλούσε όταν τις έβλεπε, έχανε τη μιλιά του, ενώ από το φόβο και την ταλαιπωρία πέθαινε σε 40 μέρες.

---

³. Βλ. Ι. Δ. Μοσχόπουλος, *ό.π.*, σσ. 27-32.

Οι Ρουμλουκιώτες πίστευαν ότι οι ζντρίγγλες μπορούσαν να πάρουν τη μορφή ζώων (γουμαριών) και να εμφανιστούν και μέσα σε χωριά. Για αυτόν το λόγο, το Δωδεκαήμερο απέφευγαν να κυκλοφορούν οι ίδιοι και τα ζώα τους έξω τις βραδινές ώρες άλλα ούτε και επισκέπτονταν μύλους από φόβο να μην τις συναντήσουν. Για να γλιτώσει κάποιος από τις ζντρίγγλες έπρεπε να ρίξει μία ποσότητα κεχριού μπροστά τους ή να έχει ένα κόσκινο γιατί οι ζντρίγγλες, όπως και οι καλικάντζαροι, θεωρούνταν περίεργα όντα. Έτσι οι ζντρίγγλες θα απασχολούνταν με το μέτρημα των κόκκων του κεχριού, θα έχαναν την αίσθηση του χρόνου οπότε και θα ξημέρωνε ή θα λαλούσε ο πετεινός τρεις φορές και θα εξαφανίζονταν⁴.

Στο Ρουμλούκι, "ισκιώματα" ονομάζονταν διάφορα πονηρά πνεύματα, που εμφανίζονταν με τη μορφή κάποιου ζώου (αλεπού, νυφίτσα ή γαλοπούλα) σε σκοτεινά και απόμακρα μέρη ή και σε ακατοίκητα σπίτια. Συχνά εμφανίζονταν και με τη μορφή ανθρώπινης σκιάς, τον Αράπη, για αυτό ονομάζονταν και ισκιώματα. Στη ρουμλουκιώτικη ντοπιολαλιά η σκιά λέγεται ίσκιος. Παρουσιάζονταν μετά τα μεσάνυχτα μπροστά στους ανθρώπους και τους τρόμαζαν. Ακόμα, όταν είχαν τη μορφή ανθρώπινης σκιάς μπορούσαν να εμφανιστούν και σε σπίτια και να προκαλέσουν ζημιές. Μόνο με το διάβασμα ειδικών ευχών και την τέλεση των μυστηρίων του Αγιασμού και του Ευχέλαιου από ιερέα εκδιώχονταν από ένα σπίτι⁵.

Οι Ρουμλουκιώτες πίστευαν ότι οι ψυχές των νεκρών, που είχαν άδικα φονευθεί ή είχαν θαφτεί χωρίς νεκρώσιμο ακολουθία, δεν έφευγαν από το σώμα του νεκρού και πλανιόνταν στο σημείο που είχε θαφτεί μέχρι να διαβάσει ο ιερέας τη σχετική ακολουθία και μέχρι να αποκαλυφθεί το άδικο του φόνου. Οι ψυχές αυτές ονομάζονταν φαντάγματα (φαντάσματα), ήταν άυλα όντα και εξωτερικά έμοιαζαν στην όψη του νεκρού. Εμφανίζονταν μετά τα μεσάνυχτα και προξενούσαν ζημιές σε όσους τα αντίκριζαν. Εξαφανίζονταν με την επίκληση του ονόματος του Ιησού Χριστού και την ανάγνωση του "Πάτερ ημών". Αν κάποιος ήταν ιδιαίτερα ψύχραιμος όταν τα αντίκριζε και κατάφερνε να τα χτυπήσει στο κεφάλι με τη γκλίτσα (γκαρλίγκα), αυτά εκρήγνονταν και εξαφανίζονταν για πάντα. Τα φαντάγματα φοβούνταν τους Σαββατογεννημένους⁶.

Τα στοιχειά ήταν παρόμοια πλάσματα με τα φαντάγματα μόνο που εμφανίζονταν στην ύπαιθρο. Όποιος τα συναντούσε δεν έπρεπε να μιλήσει, γιατί αλλιώς μπορούσε

---

⁴. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, ο.π., σσ. 160-161.

⁵. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, ο.π., σσ. 161-162.

⁶. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, ο.π., σ. 162.

να πάθει μεγάλη ζημιά, να χάσει τη φωνή του και έπειτα να αργοπεθάνει σε 40 μέρες⁷.

Βρουκόλακες πίστευαν ότι γίνονταν οι νεκροί που από πάνω από το σορό τους περνούσε κάποιο ζώο και ιδιαίτερα γάτα. Όταν ένας νεκρός γίνονταν βρουκόλακας, παρέμενε στο σπίτι του και μετά την ταφή και ταλαιπωρούσε τους ενοίκους και τα ζώα. Τα μεσάνυχτα, οι βρουκόλακες κυκλοφορούσαν πολλές φορές μέσα στο χωριό και ενοχλούσαν τους συγχωριανούς του. Εξαφανίζονταν με το φως της ημέρας ή με το λάλημα του πετεινού. Οι βρουκόλακες κάθονταν στους ώμους των ανθρώπων και τους ταλαιπωρούσαν. Οι βρουκόλακες διατηρούσαν τη μορφή που είχαν όσο ήταν εν ζωή. Για να διώξει κάποιος ένα βρουκόλακα έστω προσωρινά έπρεπε να πιάσει έναν δαυλό από τη φωτιά και να το φέρει μπροστά από το πρόσωπο του. Για να εξαφανιστεί διά παντός καλούσαν τις μαϊστρες, δηλαδή γυναίκες που γνώριζαν μαγικές εκφράσεις και πράξεις. Ο μεγαλύτερος, όμως, εχθρός των βρουκόλακων ήταν τα σκυλιά με μία βούλα πάνω από τα μάτια τους, τα λεγόμενα "τισσιρουμάτ'κα". Τα σκυλιά αυτά δάγκωναν και πλήγωναν τους βρουκόλακες, όταν τους αντιλαμβάνονταν, και τους εξαφάνιζαν για πάντα⁸.

Τέλος, η Λάμια για τους Ρουμλουκιώτες ήταν ένα τερατόμορφο πλάσμα με πολύ άσχημη όψη και κορμί με λέπια και σχετίζεται με τους αρχαιοελληνικές δοξασίες για Λάμια και Μέδουσα. Πίστευαν ότι έτρωγε ανθρώπους χωρίς ποτέ να χορταίνει. Για αυτό και έναν άνθρωπο λαίμαργο, τον αποκαλούσαν κοροϊδευτικά Λάμια. Την επικαλούνταν για να εκφοβίζουν τα παιδιά ώστε να κάθονται φρόνιμα. Πολλοί παρομοίαζαν τη Λάμια με το δράκο που σκοτώνει ο Άγιος Γεώργιος⁹.

---

⁷. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 162.

⁸. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 163.

⁹. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 164.

4.4. Γιατροσόφια και Γητέματα

Για πολλούς αιώνες ο άνθρωπος για να θεραπευθεί από ασθένειες που τον ταλαιπωρούσαν κατέφευγε σε λύσεις που στηρίζονταν στην εμπειρία, την παράδοση ή ακόμη και σε εξωλογικές, μαγικές πρακτικές λόγω ότι η ιατρική δεν είχε φτάσει στα επίπεδα που βρίσκεται σήμερα. Στο Ρουμλούκι, οι εμπειρικοί αυτοί τρόποι ίασης των διάφορων ασθενειών διατηρήθηκαν μέχρι τα μέσα περίπου του προηγούμενου αιώνα και κάποιοι από αυτούς παραμένουν ακόμα σε ισχύ. «... Η χρήση βοτάνων, οι αυτοσχέδιες αλοιφές για επιθέματα και καταπλάσματα, ελαφριές χειρουργικές επεμβάσεις, αφεψήματα, υλικά ζωικής προέλευσης, η προσφυγή σε βοήθεια από το υπερπέραν άλλοτε με τη μεσολάβηση της ίδιας της εκκλησίας και άλλοτε άλλων δυνάμεων που δεν διακρίνονταν για την αγιοσύνη τους, υπήρξαν όσα κυρίως υποκαθιστούσαν την επιστημονική ιατρική επί αιώνες και πάνω τους εναπέθεταν συνήθως, οι πάσχοντες και οι συμπάσχοντες τις ελπίδες της γιατρειάς.»¹⁰

Διάφορα μέρη φυτών, όπως άνθη, φλούδες, φύλλα, ρίζες, υπόγειοι βλαστοί, καρποί και προϊόντα ζωικής προέλευσης χρησιμοποιούνταν για την ίαση διάφορων ασθενειών. Τα παθήματα, που γιαιτρεύονταν με βότανα και ζωικά προϊόντα, ήταν τραύματα από κάψιμο και κόψιμο, σπυριά, "χούλκα" όπως τα έλεγαν, δερματικές παθήσεις, κοιλόπονοι, ευκοιλίες, δυσκοιλίες, λευκώματα, αναπνευστικά και πεπτικά προβλήματα, διάφορες κακώσεις, κρυολογήματα, σφάχτες¹¹. Βότανα και προϊόντα ζωικής προέλευσης, που χρησιμοποιούνταν για τη γιατρεία διαφόρων παθήσεων, ήταν τα παρακάτω:

- **Το σπαθολούλουδο.** Είναι ένα καλοκαιρινό θαμνώδες αγριολούλουδο με κίτρινα άνθη, που όταν ωρίμαζαν γίνονταν καφέ. Το λουλούδι αυτό γιάτρευε κάθε τομή, κόψιμο του δέρματος όσο βαθύ και αν ήταν.
- **Το πεντάνευρο, νταντούλι και μπρουσλάς** (μπρουσλάς = κισσός, νταντούλι = φυτό που φύτρωνε στις αυλές και έκανε καρπό κάψα, με μαύρα σφαιρικά σπυριά, το πεντάνευρο ή λάπατο, που χρησιμοποιούνταν για βαφή μάλλινων ρούχων). Τα φύλλα του μπρουσλά και του νταντουλιού τοποθετούνταν πάνω σε σπυριά (χουλικά). Έτσι, αυτά ωρίμαζαν γρηγορότερα και έσπαζαν, ανακουφίζοντας τον ασθενή.

¹⁰. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 63.

¹¹. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 64.

- **Το προζύμι.** Το έβαζαν και αυτό πάνω από κλειστά σπυριά και το τύλιγαν με καθαρά πανιά γύρω τους για να το σταθεροποιήσουν. Δεν το άφηναν πολύ καιρό γιατί ξεραίνονταν και δεν αποκολλιόνταν εύκολα.
- **Τα κρεμμύδια.** Τα πολτοποιούσαν με βαρίδιο, τον πολτό το μάζευαν σε ένα πανί και το χρησιμοποιούσαν σε μέρη του σώματος που είχαν υποστεί κάκωση γιατί πίστευαν ότι βοηθούσε στο να διαλυθούν και να εξαφανιστούν τα αιματώματα (σκοτωμένο αίμα).
- **Το ελαιόλαδο.** Ο χυμός της ελιάς χρησιμοποιούνταν από τους Ρουμλουκιώτες για τη θεραπεία κάποιων παθήσεων. Άλειφαν το ελαιόλαδο πάνω από εγκαύματα. Ακόμη, το χλιαρό λάδι της καντήλας από το εικονοστάσι, όπου υπήρχε εικόνα του Άγιου Σπυρίδωνα, με βαμβάκι το έβαζαν σε αυτιά που πονούσαν. Επιπρόσθετα, το ελαιόλαδο το χρησιμοποιούσαν για την καταπολέμηση και την πρόληψη του τετάνου. Σε εποχές που δεν υπήρχαν εμβόλια, ζεμάτιζαν ελαιόλαδο σε ένα μπρίκι και μένα βαμβάκι το έβαζαν πάνω στις πληγές, που είχαν προκληθεί από σκουριασμένα μέταλλα. Έτσι πίστευαν ότι σκότωναν το μικρόβιο του τετάνου.
- **Το σινάπι.** Στο Ρουμλούκι το φυτό αυτό ήταν αυτοφυές και ο σπόρος του συγκεντρώνονταν για ώρες ανάγκης. Οι μικροσκοπικοί καρποί του αποτελούσαν κύρια συστατικά σε διάφορα θεραπευτικά παρασκευάσματα.
- **Η αγριάδα.** Το αγριόχορτο αυτό εκτός από τροφή για τα ζώα θεράπευε το λεύκωμα, που εκδηλωνόταν με πρήξιμο των κάτω άκρων και του προσώπου. Μάζευαν τους υπόγειους βλαστούς του, τους έπλεναν καλά, τους έβραζαν και το αφέψημα τους το έπιναν για μερικές εβδομάδες μέχρι να θεραπευτούν.
- **Το χαμαίμηλο (χαμομήλι).** Το χρησιμοποιούσαν ως απολυπαντικό για τις δύσκολες πληγές, τα ερεθισμένα μάτια, τα στόματα που γέμιζαν σπυριά και για τα μωρά που συγκαίγονταν. Το αφέψημα του χαμομηλιού ήταν συμπληρωματικό του μητρικού γάλατος για τα νεογέννητα και ακόμη χορηγούνταν ως καταπραϊντικό για ενοχλήσεις των μωρών στην κοιλιακή τους χώρα. Τέλος, το χαμομήλι θεωρούνταν καλό κατά της δυσκοιλίας. Το μαύρο τσάι με λεμόνι και πασπαλισμένο καφέ ήταν αποτελεσματικό για την αντιμετώπιση της ευκοιλίας.
- **Το φρουξολούλουδο.** Η φρουξυλιά ή κουφοξυλιά είναι ένα κοντό δέντρο με κούφιο κορμό και πολλά παρακλάδια με τσαμπιά από κατάλευκα μικρά ανθάκια, τα λεγόμενα φρουξολούλουδα. Την Πρωτομαγιά μάζευαν τα μεγάλα

αυτά τσαμπιά από λουλούδια και τα ξέραναν. Το αφένχημα τους χρησιμοποιούνταν όπως και το χαμομήλι ως συμπληρωματικό τροφής για τα νεογέννητα.

- **Η μολόχα.** Από ένα συγκεκριμένο είδος μολόχας, το οποίο ήταν ετήσιο φυτό, φύτευαν μεμονωμένα και ο κορμός του έφτανε τα 1,5 με 2 μέτρα, μάζευαν τα άνθη, τα στέγνωσαν και όταν είχαν βήχα ή για την απόχρεμψη τους τα έβραζαν και έπιναν το ζουμί τους ως φάρμακο.
- **Τα ραδίκια.** Εκτός από νόστιμη σαλάτα, τα ραδίκια τα μάζευαν, τα έβραζαν και έπιναν το πικροζούμι τους όσοι έπασχαν από διαβήτη.
- **Το ξύδι.** Το ξύδι το χρησιμοποιούσαν ως δροσιστικό τους καλοκαιρινούς μήνες. Ακόμη, όταν δέχονταν τσιμπήματα από σφήκες ή μέλισσες, ανακάτευαν ξύδι με χρώμα και το μείγμα αυτό το τοποθετούσαν πάνω στο σημείο όπου υπήρχε το κεντρί.
- **Το πρόβειο βούτυρο.** Το χρησιμοποιούσαν στη διατροφή τους και το χορηγούσαν λιωμένο με ένα κουταλάκι σε όσους βρίσκονταν σε ημιλυπόθημη κατάσταση.
- **Το γάλα γαϊδούρας.** Το χρησιμοποιούσαν κατά του κοκίτη. Πάντα όμως υπήρχε το δίλημμα κατά πόσο ήταν επιτρεπτό από τη χριστιανική θρησκεία να το πίνουν, αφού ούτε το κρέας του γαϊδουριού τρώγονταν.
- **Το δέρμα φρεσκοσφαγμένου προβάτου.** Όταν υπήρχαν χτυπήματα καθολικά και κάλυπταν μεγάλο μέρος του σώματος χρησιμοποιούσαν νωπό τομάρι προβάτου, τυλίγοντας τη λιπαρή του πλευρά στο πονεμένο σημείο.
- **Το άπλυτο μαλλί προβάτου.** Σε περιπτώσεις κρυολογημάτων που εκδηλώνονταν με οξείς πόνους, τους σφάχτες ζέσταναν κοντά στη φωτιά μαλλί προβάτου και το τοποθετούσαν στο μέρος που πονούσε. Για τον ίδιο λόγο χρησιμοποιούσαν σακούλια με πίτυρα και καυτά κεραμικά, τούβλα, κεραμίδες.
- **Τα ούρα.** Πίστευαν ότι τα ούρα απολύμαιναν τις πληγές και προλάβαιναν τις μολύνσεις.

Στο Ρουμλούκι είχαν αναπτυχθεί διάφορες πρακτικές γιατρικών για την αντιμετώπιση διαφόρων ασθενειών και προβλημάτων υγείας, τα λεγόμενα

γιατροσόφια, που απαιτούσαν κάποιο είδος ειδίκευσης από αυτούς που τα εφάρμοζαν¹². Τέτοια ήταν τα ακόλουθα:

- **Οι βεντούζες.** Υπήρχαν δύο ειδών βεντούζες: **1. Οι απλές βεντούζες**, στις οποίες έπαιρναν βαμβάκι τυλιγμένο σε ένα πιρούνι, το έβρεχαν σε οινόπνευμα και του έβαζαν φωτιά. Στη συνέχεια, με τη φωτιά αυτή ζέσταιναν το εσωτερικό ενός ποτηριού και όταν αραίωνε ο αέρας μέσα στο ποτήρι, το τοποθετούσαν πάνω στην πλάτη. Λόγω της διαφοράς πίεσης, η σάρκα ρουφιόνταν και σχημάτιζε ένα ημικυκλικό, κόκκινο όγκο. Με αυτόν τον τρόπο καταπολεμούσαν το κρύωμα και τους σφάχτες. **2. Οι κοφτές βεντούζες**, στις οποίες πριν τοποθετηθεί το καυτό ποτήρι στη σάρκα της πλάτης, το σημείο εκείνο της πλάτης χαράζονταν με ένα ξυράφι. Όταν έμπαινε η βεντούζα, από τη χαραγματιά έβγαινε αίμα. Όσο πιο πολύ ήταν το κρύωμα, τόσο πιο μαύρο αίμα έβγαινε¹³.
- **Η πυργιά.** Ήταν μία αλοιφή που παρασκευάζονταν από πράσινο σαπούνι, κρόκο αυγού και κόκκους σιναπιού. Την άλειφαν πάνω σε πανί και ύστερα το έβαζαν πάνω στην πλάτη. Η πυργιά έμενε στην πλάτη για δύο με τρεις μέρες και καταπολεμούσε το κρυολόγημα.
- **Το κηροπάνι.** Το κηροπάνι το χρησιμοποιούσαν για να θεραπεύσουν τα αυτιά που μολύνονταν και έβγαζαν διάφορα υγρά. Πρόκειται για ένα βαμβακερό πανί, που το βουτούσαν σε λιωμένο κερί μερικές φορές και πριν κρυώσει το τύλιγαν ώστε να σχηματίσει κώνο. Ύστερα, έβαζαν την κορυφή του κώνου στο πονεμένο αυτί και άναβαν φωτιά στην άλλη άκρη του. Το μέρος από το κηροπάνι, που βρίσκονταν μέσα στο αυτί, τραβούσε τα υγρά της πληγής. Το κηροπάνι έμενε μέσα στο αυτί μέχρι να τραβήξει όλο το πύον και να πάρει μία κιτρινοκόκκινη απόχρωση. Το κηροπάνι ανακούφιζε το πόνο του αυτιού και πολλές φορές θεράπευε τη μόλυνση, που είχε υποστεί¹⁴.

---

¹². Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 67.

¹³. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σσ. 67-68.

¹⁴. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 68.

Εικόνα 53: Το κηροπάνι.

- **Το τσάκισμα.** Όταν οι αμυγδαλές των παιδιών "άνθιζαν" (διογκωνόταν) μέσα στο λαιμό τους, οι πρακτικοί αναλάμβαναν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα, εκτελώντας το "τσάκισμα". Η μάνα πήγαινε το παιδί με τις πρησμένες αμυγδαλές στην "μπάμπω", που ήξερε να τσακίζει. Αυτή έβρεχε το μεσαίο δάχτυλο της και το πασπάλιζε με ζάχαρη για να καλοπιιάσει το ανυποψίαστο παιδί και να του ανοίξει το στόμα. Τότε το δάχτυλο της χώνονταν στο βάθος του λαιμού του παιδιού και με επιδέξιες και γρήγορες κινήσεις του πατούσε τις ερεθισμένες αμυγδαλές. Το παιδί τσίριζε από τον πόνο και το φόβο του καθώς έβλεπε πύον και αίμα να βγαίνουν από το στόμα του. Σε περιπτώσεις που το παιδί ήταν μεγάλο και διέθετε οδοντοστοιχία, το δάχτυλο το αντικαθιστούσε ένα κουταλάκι¹⁵.
- **Το κιτρινάδι.** Σε εποχές, που δεν υπήρχαν σχεδόν καθόλου κανόνες υγιεινής, πολλοί άνθρωποι έπασχαν από υπατικές ασθένειες. Χλώμιαζαν και κυριολεκτικά γίνονταν "χρυσοί". Το κιτρινάδι αντιμετωπιζόταν με το "κόψιμο", δηλαδή με δύο τομές, που γίνονταν στον ασθενή από ειδικό στη διαδικασία αυτή. Η μία τομή γίνονταν στο εσωτερικό και κάτω μέρος του πάνω χείλους. Με μία λεπίδα ξυρίσματος έκοβαν το ραμματάκι ή μπουμπούκι που βρίσκονταν σε αυτό το σημείο, ίσα - ίσα να ματώσει. Η δεύτερη τομή γίνονταν στο πάνω μέρος του κεφαλιού, αφού ξυρίζονταν το σημείο. Στην πληγή έβαζαν στουμπισμένο σκόρδο και αλάτι¹⁶.

¹⁵. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 68.

¹⁶. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 69.

Όσα παραπάνω αναφέρθηκαν υπάγονται στα γιατροσόφια, τα οποία, όπως λέει και η ίδια η λέξη, προέρχονται από τη σοφία των ανθρώπων σχετικά με τη γιατρεία. Εκτός από τα γιατροσόφια υπήρχαν και άλλες δραστηριότητες των ανθρώπων που απέβλεπαν στο να γιατρευτεί ο άνθρωπος, τα γητέματα, στα οποία συνυπήρχαν θρησκευτικά και μαγικά στοιχεία. Τα γητέματα τα ασκούσαν, συνήθως, γυναίκες μεγάλης ηλικίας. Οι γητεύτριες δεν είχαν την αίσθηση και ούτε παραδέχονταν πως όσα έκαναν άγγιζαν τα όρια της μαγείας και ήταν ανορθόδοξα. Πολλές από αυτές πίστευαν ότι τη δύναμη να κάνουν γητέματα την κληρονομούσαν από συγγενείς τους, όπως τη μητέρα και τη γιαγιά τους, και για αυτές αυτό το γεγονός αποτελούσε ένα ελαφρυντικό. Οι γητεύτριες έπαιρναν κάποια φιλοδορήματα χωρίς όμως αυτό να αποτελεί αυτοσκοπό τους, βέβαια ενίσχυαν την επιθυμία τους να κάνουν αυτές τις δραστηριότητες¹⁷.

Παρακάτω θα αναφέρω μερικά γητέματα που γίνονταν στο Ρουμλούκι:

- **Οι παρμαγουλάδες.** Πρόκειται για την γνωστή ασθένεια παρωτίτιδα, που εμφανίζονταν με πρήξιμο στα μάγουλα των παιδιών. Η γητεύτρια για να θεραπεύσει την ασθένεια αυτή χάιδευε με τις παλάμες της τα ερεθισμένα σημεία και ταυτόχρονα έλεγε:

«- Πως νυχτών’, πως χάνεται ο ήλιους

έτσ’ να χαθούν κι οι παραμαγούλις (του τάδε).

- Πως χάνεται τ’ άστρα έτσ’ να χαθούν . . .»

Η κάθε φράση επαναλαμβάνονταν τρεις φορές. Μερικές φορές πάνω από τα πρηξίματα ζωγραφίζονταν σταυροί με μολύβια, που έβγαζαν μελανί χρώμα, ενώ σε άλλες μετά από τα λόγια τοποθετούσαν επάνω τους φέτες λεμονιού¹⁸.

- **Το κρατιόκομμα.** Έτσι ονομάζονταν οι πόνοι στη μέση και η αντιμετώπιση της πάθησης αυτής γίνονταν με δύο τρόπους: **1. Με εντριβή.** Η γητεύτρια έριχνε λίγες σταγόνες λάδι στην παλάμη του αρρώστου και την έτριβε στο ύψος του καρπού. **2. Με μέτρημα.** Ο άρρωστος ξάπλωνε μπρούμυτα και η γητεύτρια έπιανε το αριστερό χέρι και το δεξί πόδι και προσπαθούσε να τα ενώσει. Το ίδιο έκανε και με το άλλο ζευγάρι άκρων. Αν σε κάποια προσπάθεια τα άκρα δεν έφταναν να ενωθούν η γητεύτρια ακολουθούσε μία ειδική διαδικασία. Έβαζε στη μέση του αρρώστου ένα νωπό κρόκο αυγού και τον σκέπαζε με αλεύρι. Έπειτα, άπλωνε το μείγμα καλά με ένα πανί. Και

¹⁷. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 69.

¹⁸. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σσ. 69-70.

στους δύο τρόπους (με εντριβή και με μέτρημα) σταύρωνε τοπικά τη μέση και παράλληλα έλεγε τα εξής:

«Αρίδα γυρίζου
σιδηρίτ' γιατρεύου
των πόνου παύου.»¹⁹

- **Ο αφαλός.** Οι Ρουμλουκιώτες με τη φράση "έφυγει η αφαλός" εννοούσαν περιπτώσεις κοιλόπονου. Οι κοιλόπονοι αντιμετώπιζονταν με εντριβή με σαπουνάδα και χλιαρό νερό ή λάδι, ενώ συγχρόνως επαναλαμβάνονταν η φράση "έλα ψυχή στον τόπου, έλα ψυχή στον τόπου".
- **Το μαυροτήγανο.** Για να σταματήσουν το κλάμα τα μικρά παιδιά οι manάδες τους τα πήγαιναν στην γητεύτρια για το "κόψιμο του μαυροτήγανου". Εκείνη αρχικά έτριβε τον ώμο του παιδιού με λίγο τσίπουρο και έλεγε ταυτόχρονα λέξεις με δεύτερο συνθετικό τη λέξη τηγάρι, όπως μαυροτήγανο, ασπροτήγανο, κ.α. Στο σημείο που γίνονταν η εντριβή, έβγαιναν από το δέρμα του παιδιού χοντρές, σκληρές τρίχες, τις οποίες τις ξύριζαν. Στο τέλος, η γητεύτρια σταύρωνε τον ώμο του παιδιού με ένα τηγάρι.
- **Το μάτιασμα ή βάσκαμα.** Στο Ρουμλούκι, όπως και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, πίστευαν και πολλοί ακόμα πιστεύουν ότι μερικοί άνθρωποι είτε με τη θέληση τους είτε άθελα ματιάζουν ανθρώπους, ζώα και πράγματα προκαλώντας τους βλάβες, όταν τους κοιτούν έντονα και επίμονα. Οι συνέπειες της βασκανίας μπορεί να είναι από απλές ζαλάδες και πονοκεφάλους μέχρι θάνατο, κατά την άποψη αυτών που πιστεύουν στο μάτιασμα. Άνθρωποι που θεωρούνταν ότι ματιάζουν εύκολα ήταν όσοι είχαν ανοιχτόχρωμα (συνήθως γαλανά) μάτια και όσοι ήταν ξαναβυζαγμένοι, δηλαδή όσων οι manάδες είχαν σταματήσει να τους θηλάζουν για κάποιο λόγο και υποχρεώθηκαν αργότερα να τους ξαναθηλάσουν. Πίστευαν ότι το μάτιασμα αποτρέπονταν όταν φορούσαν ματόχαντρα και ειδικά χαμαϊλιά, κρεμασμένα στο λαιμό ή καρφιτσωμένα με παραμάνια σε κάποιο ρούχο. Ακόμη, το σκόρδο θεωρούνταν αποτρεπτικό μέσο αλλά και ένα κόκκινο πανί η αντικείμενο πάνω στο υποψήφιο θύμα. Από την πλευρά όσων είχαν την ικανότητα να ματιάζουν μπορούσαν να παρθούν προληπτικά μέτρα για να αποφευχθεί το μάτιασμα. Εάν έβλεπαν κάτι ή κάποιον που τους έκανε

---

¹⁹. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 70.

εντύπωση και φοβόταν ότι θα τον μάτιαζαν έπρεπε να τον φτύσουν τρεις φορές και να πουν τη γνωστή φράση "να μη βασκαθεί". Επιπλέον, στις επισκέψεις νεογέννητων συνήθιζαν να αφήνουν μία κλωστή από τα ρούχα τους για να μην τα ματιάσουν. Εάν παραταύτα, κάποιος ματιαζόταν καλούσαν τον αίτιο για να τον ξεματιάσει με την απλή μέθοδο του φτυσίματος. Επειδή, όμως, δεν γνώριζαν πάντοτε τον αίτιο υπήρχαν τρεις βασικές μέθοδοι ξεματιάσματος: **1. Τα κάρβουνα.** Σε ένα ποτήρι με νερό η ειδική του ξεματιάσματος έριχνε μερικά αναμμένα κάρβουνα, ενώ ταυτόχρονα επικαλούνταν τα θεία, λέγοντας τη φράση "Χριστός και Παναγία". Αν τα κάρβουνα κάθονταν στον πάτο του ποτηριού σήμαινε πως το άτομα ήταν ματιασμένο. **2. Το λάδι.** Είναι μία παραλλαγή της προηγούμενης μεθόδου με τη διαφορά ότι στην επιφάνεια του νερού ρίχνονταν σταγόνες λαδιού. **3. "Η μουσιάλους".** Όταν οι συνέπειες του ματιάσματος ήταν ιδιαίτερα σοβαρές πήγαιναν σε ειδικές γητεύτρες για να τους ξεματιάσουν. Αυτές τους σταύρωναν με ένα τηγάνι και έλεγαν τα εξής λόγια:

«Κίντσιν η μούσιαλους κι η κούσιαβους
να πάει να μουσέψ' κι να κουσέψ',
λαγόν να βρεί να σκαλώσ'
κι δε βρήκειν κι σκάλουσειν τουν τάδι
κι τουν μούσιψειν κι τουν κούσιψειν
που χέρια, που πουδάρια κι μι τ' καρδιά τ' . . .»²⁰

---

²⁰. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 71.

4.5. Τα Κότσια

Τα κότσια ήταν ένα παραδοσιακό παιχνίδι που συνήθιζαν να παίζουν τα παιδιά του Ρουμλουκιού μέχρι πριν λίγα χρόνια. Τα κότσια στο Ρουμλούκι ήταν ανοιξιάτικο παιχνίδι, αφού το κότσι (αστράγαλος), που ήταν βασικό εργαλείο του παιχνιδιού, εξασφαλιζόνταν από το πόδι του πασχαλινού φουρνιστού αρνιού.

Το παιχνίδι αυτό είναι πανελλήνιο και πανάρχαιο. Το παιχνίδι αυτό παίζονταν αυτούσιο ή με κάποιες παραλλαγές από τα ομηρικά χρόνια. Την πρώτη γραπτή μαρτυρία του παιχνιδιού αυτού την έχουμε στην προτελευταία ραψωδία της Ιλιάδας²¹.

Το ίδιο όμως παιχνίδι αναφέρεται και σε μεταγενέστερα έργα όπως στο διάλογο του Πλάτωνα με τον τίτλο "Λύσις", όπου εξυμνείται η φιλία: «... Όταν εισήλθομεν, επειδή τα παιδιά είχαν τελειώσει τας θυσίας και αι τελεταί αι σχετικά με τα θύματα είχαν σχεδόν περατωθεί, έπαιζον τώρα αστραγάλους, στολισμένα εορτάσιμα, βγάζοντας από τα καλάθια πολλούς αστραγάλους, έπαιζον μονά – ζυγά εις μία γωνία του αποδυτηρίου, γύρω απ' αυτά ήταν μαζεμένα άλλα παιδιά και παρηκολουθούν το παιχνίδι.»²²

Το παιχνίδι αυτό στην εποχή του Πλάτωνα παίζονταν με διαφορετικό τρόπο από αυτόν του Ρουμλουκιού. Ο τρόπος αυτός ονομάζονταν "αρτιάζειν" και έμοιαζε με το σημερινό παιχνίδι "μονά - ζυγά". Ένα παιδί έκλεινε στη μία ή και στις δυο του χούφτες έναν αριθμό αστραγάλων και ο συμπαίχτης του έπρεπε να μαντέψει αν ο αριθμός των αστραγάλων ήταν άρτιος ή περιττός²³.

Στο Ρουμλούκι για το παιχνίδι "κότσια" χρειαζόνταν μόνο ένα κότσι, δηλαδή μόνο ένας αστράγαλος του αρνιού, ο οποίος έχει τέσσερις επιφάνειες, δύο στενότερες και δύο πιο πλατιές. Για το συγκεκριμένο παιχνίδι οι δύο στενότερες επιφάνειες ήταν σημαντικές, καθώς εκείνη με τη μικρή κυρτότητα ονομάζονταν "βασιλιάς" και η σχετικά κοίλη, ονομάζονταν "βεζίρης". Ένα ακόμη απαραίτητο εξάρτημα του παιχνιδιού ήταν το λουρί, η δερμάτινη ζώνη κάποιου από τους παίχτες του παιχνιδιού, οι οποίοι ήταν το λιγότερο τέσσερις και κάθονταν στο έδαφος σχηματίζοντας κύκλο²⁴.

²¹. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 41.

²². Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 42.

²³. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 42.

²⁴. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 41.

Εικόνα 54: Το κότσι και το λουρί απαραίτητα εξαρτήματα του παιχνιδιού.

Το παιχνίδι ξεκινούσε ρίχνοντας το κότσι κάτω σαν τα ζάρια. Το παιδί που θα κατάφερνε να ρίξει το κότσι έτσι ώστε να σταθεί σε μία από τις στενές επιφάνειες χρίζονταν αντίστοιχα "βασιλιάς" ή "βεζίρης". Όποιος χρίζονταν βασιλιάς είχε νομοθετική εξουσία και όποιος βεζίρης είχε εκτελεστική εξουσία. Συγκεκριμένα, ο πρώτος ορίζει το ύψος της ποινής, δηλαδή χτυπήματα με το λουρί στις ανοιχτές παλάμες και ο δεύτερος την εκτελούσε, με υπερβάλλοντα συνήθως ζήλο, κάθε φορά που οι άλλοι παίκτες δεν καταφέρνουν να ρίξουν το κότσι με τέτοιο τρόπο ώστε να κατακτήσουν και οι ίδιοι αξίωμα. Ο αριθμός των χτυπημάτων και η ένταση τους αυξάνονταν με την πρόοδο του παιχνιδιού. Οι τιμωρούμενοι δέχονταν την ποινή τους πολλές φορές με φωνές και διαμαρτυρίες, πάραυτα δεν τραβούσαν την παλάμη τους την ώρα που εκτελούνταν. Παρηγορούνταν από τη σκέψη πως κάποια στιγμή θα άλλαζαν οι ρόλοι και θα γίνονταν αυτοί βασιλιάδες και βεζίρηδες και θα πλήρωναν με το ίδιο νόμισμα τον τωρινό βασιλιά και βεζίρη²⁵.

---

²⁵. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 41.